

П.А. МОРОЗ, Т.М. ЧЕРЕВЧЕНКО, Д.Б. РАХМЕТОВ

Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України
Україна, 01014 м. Київ, вул. Тімірязєвська, 1

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СЕЛЕКЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У НАЦІОНАЛЬНОМУ БОТАНІЧНОМУ САДУ ім. М.М. ГРИШКА НАН УКРАЇНИ

Показано роль академіка М.М. Гришка в розвитку селекційних досліджень у Національному ботанічному саду НАН України. Наведено основні результати і перспективи селекції квітничково-декоративних, харчових і кормових культур.

Важливим завданням людства є збереження, вивчення і раціональне використання природних ресурсів. Збереження і збагачення різноманіття рослинного і тваринного світу є гарантом існування життя на Землі. Серед рослин природної флори світу є багато видів, які містять потрібні людині речовини, відзначаються високою продуктивністю, стійкістю до несприятливих умов середовища, імунітетом до захворювань, широкою нормою реакції та іншими властивостями, котрих часто позбавлені культурні рослини. Потрібно активніше та ширше залучати до селекційного процесу генофонд природних видів з метою створення цінних форм і сортів як для практичного використання, так і для збагачення видового різноманіття культурфітоценозів.

Велику роль у вирішенні цього завдання відіграли і відіграють ботанічні

сади світу, які з самого початку їх створення (XIV – XVI ст.) займалися переселенням рослин. Ця стихійна інтродукція сприяла забезпеченню людства зерновими, овочевими, технічними та іншими культурами.

У Всесвітній стратегії ботанічних садів щодо охорони рослин, прийнятій у Лас-Пальмасі (1985), одним з основних напрямів наукових досліджень визначено збагачення генофонду рослин із застосуванням селекційних методів та розробку біологічних основ їх вирощування [12]. Отже, важливе завдання ботанічних садів та дендропарків України – інтродукційна та селекційна робота з видами, які мають високу народно-господарську та економічну цінність: плодовими, ягідними, овочевими; деревними декоративними і ландшафтостворювальними; ефіроолійними та пряносмаковими; лікарськими; технічними; медоносними; кормовими; квітничково-декоративними відкритого та захищеного ґрунту.



На відміну від селекційних установ, які працюють з традиційними культурами, особливістю селекційної роботи, яка проводиться у Національному ботанічному саду НАН України та в інших ботанічних установах, є те, що її об'єктами є нові види рослин, котрі раніше не вирощувалися в Україні і мають надзвичайно високі декоративні, харчові чи кормові властивості, відсутні у традиційних культур.

Поняття культури невіддільне від сорту, зазначав М.І. Вавилов [1]. За відсутності сорту важко досягти розмноження та впровадження виду в культуру.

Важливо також зазначити, що з кожним роком зростають вимоги не тільки до продуктивності рослин, й до вмісту в них потрібних для людини поживних речовин, стійкості рослин до несприятливого зовнішнього впливу (посухи, морозу, підтоплення), а також до економічності та високої технологічності культур (можливість застосування механізації, позитивна реакція на добрива, висока лежкість плодів, тривалість зберігання і придатність для консервування) [6]. Велике значення має біологічна повноцінність культури, оскільки синтезувати значну кількість вітамінів та інших фізіологічно активних речовин надто дорого чи неможливо.

Завдяки біологічній повноцінності сорти нових інтродуцентів мають великий попит. Про це свідчить визнання багатьох сортів нових культур, створених у НБС ім. М.М. Гришка, не тільки в Україні, а й поза її межами – у країнах СНД і у далекому зарубіжжі. Ботанічний сад досяг значних успіхів у селекційній роботі з плодовими, квітничково-декоративними, кормовими та пряноароматичними культурами і посідає чільне місце серед вітчизняних науково-дослідних установ, які займаються селекцією цих рослин.

Становлення та розвиток селекційних досліджень у Національному ботанічному саду пов'язані з ім'ям його засновника та першого директора, академіка Миколи Миколайовича Гришка. Розроблені і обґрунтовані ним методи зміни та регулювання статі у дводомних рослин використовуються як для вивчення подальшого розвитку проблем еволюції статі у вищих рослин, так і для одержання нових високопродуктивних форм.

У тридцяті роки минулого століття М.М. Гришко велику увагу приділяв збагаченню культурної флори Північного Лісостепу України, сортовивченню таких культурних рослин цієї зони, як пшениця, кольза (ріпак ярий), південна форма конопель, дослідженню місцевих сортів і форм для добору найкращих чистих ліній, гібридизації [5, 10].

Вивчаючи інтродукційні та місцеві сорти, наполегливо впроваджуючи кращі з них, Микола Миколайович, поділяючи ідеї М.І. Вавілова, водночас наголошував на необхідності збереження і залучення до селекційного процесу місцевого матеріалу. Так, у праці "Матеріали до вивчення культурної флори Лісостепу України" вчений писав: "Культурна флора України є найважливішим селекційним фондом, проте його ще мало використовують наші селекційні установи. Більше того, ще й досі недостатньо вивчена наша культурна рослинність, що склалася в процесі природного добору найвитриваліших генотипів протягом багатьох десятиріч, чому і являє собою дуже цінний вихідний матеріал для селекції" [8].

Миколі Миколайовичу належить пріоритет у розв'язанні проблеми зміни статі конопель. Його праці з цього питання є не тільки внеском в розробку теоретичних основ селекції рослин, а й мають велике практичне значення для



народного господарства [2]. Перший виведений ним сорт з одночасним визріванням чоловічих та жіночих рослин "ОСО-72", який за виходом волокна на 35–40% перевищував культивовані тоді сорти, дав можливість механізувати збирання конопель.

Наукова діяльність Ботанічного саду АН України у повоєнні роки концентрувалася на вирішенні таких питань: розробка наукових основ створення ботанічного саду АН УРСР і зеленого будівництва в республіці, теоретичних і прикладних питань інтродукції та акліматизації рослин: а) інтродукція, сортовивчення та селекція квітничково-декоративних рослин; б) акліматизація південних плодових культур; в) введення в культуру нових цінних для народного господарства рослин.

Репродукція і ґрунтове вивчення рослинних фондів дали можливість успішно вирішити теоретичні і прикладні питання інтродукції та селекції нових для України лісових, плодово-ягідних, декоративних, технічних, харчових рослин, впровадити нові рослини у різні галузі народного господарства, збагатити рослинні ресурси республіки.

Застосовуючи метод географічних схрещувань, розроблений М.І. Вавиловим, методи міжвидової і міжродової гібридизації, використані І.В. Мічуріним при селекції плодових та М.В. Цициним – при виведенні посухо- та зимостійких сортів зернових культур, у Ботанічному саду були одержані вагомі результати з акліматизації та селекції рослин, зокрема квітничково-декоративних та сільськогосподарських.

У зв'язку з розробкою теоретичних основ селекції в Ботанічному саду вивчалися питання підбору вихідного матеріалу для гібридизації і виділення батьківських форм, розроблялась мето-

дика зберігання пилку й ефективні засоби кастрації та запилення, досліджувалися результати прямих і зворотних схрещувань, удосконалювались старі і розроблялись нові методи подолання несхрещуваності й стерильності віддалених гібридів, провадились роботи в галузі цитоембріології, вишукувались ефективніші та швидкі засоби оцінки сіянцив на ранніх етапах онтогенезу.

М.М. Гришко високо оцінив інтродукційну і селекційну роботу, започатковану М.Ф. Кащенком в Акліматизаційному саду, і всіляко підтримував продовження цих досліджень в Ботанічному саду АН України [3]. Під його керівництвом і за безпосередньою участю набули подальшого розвитку роботи з акліматизації та селекції південних плодових культур. Як відомо, перші успіхи в акліматизації цих рослин пов'язані з ім'ям академіка АН України М.Ф. Каценка, який у створеному ним Акліматизаційному саду шляхом висівання насіння в кількох поколіннях, відбором та гібридизацією одержав перші відносно стійкі до місцевих умов форми персика [7, 14]. У Ботанічному саду тривала також акліматизаційна та селекційна робота з абрикосом, кизилом, айвою, аличею, хеномелесом, актинідею, лимонником.

Південні плодові рослини, а також велика кількість цінних декоративних, лікарських, ефіроолійних, технічних культур, акліматизованих у Києві М.Ф. Кащенком, збагатили колекційні ділянки Ботанічного саду АН України.

Підбиваючи підсумки інтродукційної та селекційної роботи на початку першої половини 50-х років минулого століття М.М. Гришко пише про велике різноманіття вихідного матеріалу, зібраного на той час у Ботанічному саду АН України: дерев та кущів – 1450; плодо-

во-ягідних рослин – 725; винограду – 290; субтропічних (лимон, апельсин, чай, гранат, фісташки, кофе, авокадо, інжир, ююба та інші) – 120; технічних (волокнисті, каучуконоси, олійні, лікарські, дубильні та інші) – 1050; кормових – 252; харчових – 1457; багаторічних і однорічних квітничково-декоративних рослин – 2350, у т.ч. троянд – 600 сортів, жоржин – 220, гладіолусів – 284, півників – 150, тюльпанів – 110, айстр багаторічних – 52 сортів; оранжерейних рослин – 875 форм; дикорослих трав'янистих рослин – понад 1000 видів. Колекційний фонд Ботанічного саду на той час становив 9569 таксонів [4].

У результаті акліматизаційної та селекційної роботи науковцями Ботанічного саду у ті роки було виведено 10 сортів персика; 15 – винограду, які зимували у відкритому ґрунті на півночі України. Активно впроваджувалися в сільськогосподарське виробництво сорти Ботанічного саду таких культур, як майоран, дагуса, великоплідна гречка, рис, чуфа, олійний молочай, кенаф та ін. Було створено понад 300 сортів троянд, жоржин, гладіолусів, півників, флоксів і дельфініумів [4].

Нині в саду успішно тривають селекційні дослідження, започатковані М.М. Гришком та його колегами. Унікальні колекції рослин з різних ботаніко-географічних регіонів світу (близько 12 тис. видів, сортів і форм) зібрані в Саду і є базою для створення нових культур та гібридів [13].

Велика увага приділяється інтродукції, збереженню генофонду та селекції малопоширених плодових рослин. Колекція плодових рослин, яка стала основою для створення нових для півночі України сортів, нараховує близько 150 видів та 400 сортів (селек-

ціонери-науковці: І.М. Шайтан, С.В. Клименко, П.А. Мороз, Л.М. Чупріна, І.К. Кудренко, Н.В. Скрипченко та ін.). Методом міжвидової гібридизації вперше створено зимостійкі, високовітамінні сорти нової плодово-лікарської культури – актинідії, серед яких на особливу увагу заслуговує міжвидовий гібрид а. пурпурової та а. аргута. У Лісостепу України успішно акліматизовано персик, що дало змогу відсунути межу промислового вирощування цієї південної культури на 300 км північніше. Нові жовтоплідні сорти персика, створені селекціонерами Саду і занесені до Державного реєстру сортів рослин України, відповідають світовим стандартам і характеризуються високими смаковими якостями та морозостійкістю.

Виведено стійкі до несприятливих умов навколишнього середовища сорти абрикоси, айви, аличі, кизилу, хеномелесу, лимоннику китайського, придатні для вирощування в Лісостепу України та в Південному Поліссі. В цілому сорти плодових інтродуцентів характеризуються високою продуктивністю, морозо- та зимостійкістю, імунітетом (наприклад, актинідія коломікта і лимонник китайський витримують морози до 40 °С). Вони менш вибагливі до ґрунту, та менш енерговитратні, ніж традиційні зерняткові або кісточкові культури.

Плоди нових та малопоширених плодових культур мають цінні харчові та лікувально-профілактичні властивості, відзначаються високим вмістом вітамінів та інших біологічно активних речовин. Наприклад, в плодах актинідії коломікта кількість аскорбінової кислоти досягає 800–1000 мг%, у плодах кизилу, глоду, калини, горобини накопичуються сполуки з Р-вітамінною активністю (до 1200 мг%). Вживання в їжу цих плодів сприяє виведенню з організ-

му радіонуклідів, важких металів та інших шкідливих речовин, підвищує працездатність людини в екстремальних умовах. На відміну від традиційних плодівих культур, сорти нових та малопоширених рослин майже не вражаються хворобами і шкідниками, що дає змогу отримати чисту продукцію. Важливою особливістю цих культур є те, що вони щорічно плодоносять і значно подовжують восени період споживання свіжих плодів, а такі культури, як гумі та жимолость, є джерелом вітамінних плодів навесні.

Введення в культуру дикорослих видів, впровадження перспективних культур у садові фітоценози з метою збільшення їх видової різноманітності має важливе значення для екологічної оптимізації рослинних угруповань, оскільки дає змогу розробити концепцію екологізації садівництва. Головний принцип конструювання екологічно стійких високопродуктивних садових фітоценозів — оптимізація їхньої структури шляхом створення багатокомпонентних змішаних насаджень, тобто перехід від моно- до полікультур [9].

Колекція кормових інтродуцентів, яка є надійною генетичною базою для створення нових сортів, налічує 226 видів та форм із 75 родів та 15 родин. На основі 25 видів інтродукованих рослин в результаті багаторічної селекційної роботи створено 35 високопродуктивних сортів, які районовані в трьох агрокліматичних зонах України, а також в Російській Федерації, Казахстані, Молдові, Білорусі. З них шість сортів (Румекс К-І, Стugna-I, Вірджинія, Кормела, Канадчанка, Кавказький бранець) в останні роки активно інтродукуються в далекому зарубіжжі — Китайській Народній Республіці, Чехії, Австрії.

Відділ нових культур, який багато років очолював талановитий селекціонер, доктор сільськогосподарських наук Ю.А. Утеуш, є важливим центром інтродукції та селекції нових кормових культур як в Україні, так і в країнах СНД. Тут селекціонерами Д.Б. Рахметовим, О.О. Абрамовим, Н.О. Стаднічук, О.О. Перепелицею створено сорти невідомих у світі культур — гібридного овочево-кормового щавлю (щавнату) (Румекс ОК-2), гібридної кормової чини (Попелюшка), одно- та багаторічних кормових видів родини мальвових — мальви мелюки (Кормела), сіди багаторічної (Вірджинія), хатьми тюрінгської (Стugna-I) та амаранту (Стерх).

Вперше в світовій практиці шляхом віддаленої гібридизації створено високопродуктивні міжвидові гібриди самозапильних однорічних мальв (Рюзана, Унава, Ніка), районовані у трьох агрокліматичних зонах України [11].

Одним із важливих напрямів використання високопродуктивних однорічних кормових інтродуцентів є проміжні посіви. Щодо озимих посівів значний інтерес становлять сорти озимої суріпиці, ріпаку, тифону, щодо ярих — редьки олійної, мальви, амаранту, гірчиці. Ці культури за рахунок використання сонячної енергії у пізньоосінні та ранньовесняні періоди дають змогу значно підвищити ККД фотосинтезу, подовжити період використання зелених кормів на 1–1,5 місяця, забезпечують високу продуктивність.

Сорти культур з родин Brassicaceae, Fabaceae, Malvaceae є чудовими сидератами як альтернатива люпину та сераделлі. Як важливий екологічний чинник при вирощуванні на сидерат нові культури позитивно впливають на агрохімічні, агрофізичні, агробіологічні властивості ґрунту, поліпшують мікробіологічний

стан та підвищують аелопатичну активність ґрунту, пригнічують патогенну мікрофлору та сегетальну рослинність. В агрофітоценозах вони позитивно впливають на ріст, розвиток та продуктивність традиційних культур.

Одним із перспективних напрямів використання високобілкових сортів нових культур (мальви, редьки, амаранту) є створення на їхній основі полідомінантних агрофітоценозів з незбалансованими за протеїном традиційними культурами — кукурудзою, сорго, житом, що дає змогу отримати вищі врожаї, якість корму та продуктивність.

Однією з актуальних проблем залишається ефективне використання сільськогосподарських угідь, які потрібно вилучати з інтенсивного обігу. За даними Міністерства аграрної політики України, найближчим часом передбачається зменшення на 8,63 млн га площі орної землі. У розв'язанні цієї проблеми важливу роль мають відіграти сорти багаторічних кормових культур з періодом продуктивного використання від 6 (свербига східна, щавель гібридний — щавнат, лаватера, чина лісова) до 20 років (сильфій пронизанолистий, сіда багаторічна, козлятник східний). Нові сорти багаторічних культур мають високу екологічну валентність, толерантність, стійкі до шкідників та хвороб, а також характеризуються високою конкурентоспроможністю до сегетальної рослинності. При їхньому вирощуванні антропогенні чинники мінімально впливають на агрофітоценози. Вони використовуються в 3–4 рази довше, ніж традиційні культури — конюшина та люцерна.

У цілому сорти нових кормових культур не мають аналогів або значно переважають їх, вирізняються високим вмістом білків, продуктивністю, поживними якостями та екологічною пластичністю.

Нині в селекції малопоширених овочевих культур задіяно понад 80 таксонів. В Україні створено та районовано 7 сортів (селекціонери В.П. Гринь, Н.М. Смілянець, О.В. Правда). Вперше в Україні районована капуста броколі сорт Вітамінна, два сорти селекції НБС імені М.М. Гришка (салат ромен с. Совський, цибуля слизун с. Лілійна) є єдиними районованими сортами цих видів. Методом мутагенезу з подальшим відбором виведено сорт топінамбура Дієтичний. Пріоритетними напрямками в селекції малопоширених овочевих культур є використання групи овочів у консервній промисловості (фізаліси овочевий та ягідний) і в жиролійній галузі (чужа олійна).

Колекція пряноароматичних рослин, ще є важливою базою для створення нових сортів, налічує 112 таксонів. Серед перспективних рослин — шавлія мускатна, олія якої широко використовується в парфумерній, фармацевтичній та харчовій промисловостях. У Саду створено її сорт, котрий в умовах Полісся і Лісостепу цвіте на першому році вегетації, дає хороший урожай і якісну ефірну олію. Крім того, районовано і занесено до Реєстру сортів рослин України ще 7 сортів пряноароматичних культур, які використовуються в консервній, харчовій та лікерогорілчаній промисловості як ароматизатори. Це майоран садовий, непета лимонна, лофант ганусовий, гісоп лікарський, змієголовник молдавський.

Сад бузків НБС відомий не тільки в Європі, а й в усьому світі. Він нараховує 180 видів, сортів і форм. Селекціонерами Саду створено високодекоративні сорти. Це переважно ранньо- і пізньоквітучі сорти, що продовжує період цвітіння бузку до двох місяців. Пізньоквітучі сорти Тарас Бульба і Леся Ук-



раїнка зацвітають тоді, коли більшість сортів практично вже відцвіла. До речі, сорт Леся Українка за махровістю квіток посідає перше місце серед всіх відомих у світі сортів бузку, адже кількість пелюсток квітки цього сорту іноді сягає 70–80 шт. Селекціонерами саду одержано і ранньоквітучий махровий гібрид, який зацвітає на 6–10 днів раніше від інших сортів. Такі сорти, як Вогні Донбасу, Полтава, Рожева хмара і Лісова пісня, вже давно стали популярними, а сорт Богдан Хмельницький у 1985 р. на Міжнародній виставці в Оломоуці (Чехословаччина) посів перше місце і одержав Золоту медаль.

Селекціонером В.К. Горбом підготовлено до сортовипробування 8 високодекоративних гібридів бузку звичайного. Одночасно ведеться селекція з виведення низькорослих кулястих, подушкоподібних і плакучих форм, потреба в яких дуже велика. Селекційна робота з бузками проводиться методом спонтанної і спрямованої гібридизації. Під час цвітіння бузків Сад відвідує понад 500 тис. киян і гостей столиці України.

Велика селекційна робота проведена в Саду з квітничково-декоративними рослинами. Створені сорти відзначаються оригінальністю забарвлення, форми квітки і суцвіття, відповідають сучасним світовим тенденціям як за якостями, що визначають декоративність, так і за господарсько-біологічними показниками. На відміну від аналогічних культиварів нові сорти характеризуються підвищеною стійкістю до едафо-кліматичних умов України. Вперше у світовій практиці методами інцухту та цілеспрямованої гібридизації створено пурпурово-листі сорти жоржин з махровим суцвіттям червоного і кармінного кольорів, а також неіснуючі раніше комбінації пур-

пурового забарвлення листків та білого кольору пелюсток. Шляхом гібридизації культиварів півонії молочно-квіткової та п. лікарської з дикорослими видами виведено форми з принципово новими донорськими ознаками, які досі не зустрічалися в існуючих сортів світової селекції. В отриманих гібридів ці якості поєднані з раннім та надраним строками цвітіння (на два тижні раніше, ніж в існуючих сортів). Відібрано високопродуктивні форми півонії з густомахровою квіткою оригінального забарвлення. Цих успіхів досягнуто завдяки праці таких селекціонерів, як Ф.С. Дудик, К.Д. Харченко, Л.М. Яременко, М.П. Яценко, В.Ф. Горобець, Г.М. Музичук.

Нині у відділі розпочата селекційна робота з малопоширеною, але досить декоративною культурою астільбе, багата колекція якої зібрана протягом десяти років. Селекціонерами Ботанічного саду в промислове квітничарство України впроваджено п'ять сортів азалії індійської – Київський вальс, Героям війни, Сузір'я, Огоньок, Аленький цветочек, занесені до Державного реєстру сортів рослин України в 2000 р. Вісім гібридів підготовлено до передачі в Державне сортовипробування (селекціонери С.М. Приходько, М.К. Параненко, Р.П. Головка).

За період з 1959 р. до 2001 року науковці Саду отримали 231 авторське свідоцтво, в тому числі за 1996–2001 рр. – 130 свідоцтв на нові сорти. До Державного реєстру сортів рослин України у 2001 р. занесено 196 сортів, виведених селекціонерами Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка, зокрема квітничково-декоративних – 106 сортів, плодкових – 52, кормових – 24, пряноароматичних – 6, овочевих – 6, олійних культур – 2 сорти. Це свідчить про виз-

нання досягнень селекціонерів НБС НАН України. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 22 листопада 1993 року за № 935 на території України дозволяється господарське використання та продаж насіння і садового матеріалу тільки тих сортів, які пройшли державне випробування та занесені до Реєстру сортів рослин України.

З багатьох культур НБС НАН України як селекційна установа є лідером або ж посідає чільне місце в Україні. Так, сортимент флокса волотистого в Реєстрі на 100%, жоржин — на 70%, півонії — на 54%, хризантеми та азалії — на 45%, гладіолуса на — 32% представлений сортами, виведеними селекціонерами Саду.

Нові кормові культури (дагуса, чина лісова гібридна, мальва, лаватера, щавель гібридний (щавнат), сіда багаторічна), плодови (актинідія, лимонник китайський), овочеві (цибуля слизун), представлені в Реєстрі лише сортами НБС.

З 15 сортів кизилу, які містяться в Реєстрі, 14 виведені в НБС, з 8 сортів хеномелеса — 4, з 11 сортів айви — 5 представлені цією установою. Селекціонери Саду досягли вагомих результатів у роботі з персиком. До Реєстру 2001 р. занесено 11 сортів цієї культури селекції НБС (або 28% загального сортименту персика в Україні).

У майбутньому слід розширити дослідження з селекції квітничково-декоративних (орхідеї, астільбе, ломиніс, бузок, магнолія), харчових (гумі, обліпіха, фізаліс, котяча м'ята), кормових (ярий ріпак, сіда багаторічна) та лікарських (звіробій) культур, робота з якими ведеться вже досить давно. На особливу увагу заслугове селекційна робота з бузком.

Потрібно узагальнити досвід селекції квітничково-декоративних культур через створення монографії та атласу всіх сортів, виведених у НБС ім. М.М. Гришка. Масштаби впровадження у виробництво занесених до Реєстру сортів ще не досить високі. Важливим завданням є збереження генетичного різноманіття культиварів харчових, технічних, лікарських, декоративних і кормових культур в Україні, у вирішенні якого Україна відстає від розвинених країн світу і від Росії. Основною причиною цього є відсутність необхідної інфраструктури, в першу чергу, сховища довгострокового збереження зародкової плазми, особливо тих культиварів форм рослин, що розмножуються виключно вегетативно, генофонд яких у нашій країні практично не застрахований від дії надзвичайних природних чи інших негативних чинників.

1. *Вавилов Н.И.* Избранные труды. — М.; Л.: Наука, 1965. — Т. 5. — 788 с.

2. *Гришко Н.Н.* Одновременно созревающая конопля. — М.: Сельхозгиз, 1937. — 55 с.

3. *Гришко Н.Н.* Творец новых форм растений Н.Ф.Кашенко // Изв. АН СССР. — 1951. — № 4. — С. 3–13.

4. *Гришко Н.Н.* Мичуринская агробиологическая наука — теоретическая основа акклиматизации растений // Тр. Ботан. сада АН Украины. Акклиматизация растений. — К.: Изд-во АН УССР, 1953. — С. 5–28.

5. *Гришко-Богменко Б.К., Пилипчик О.Я.* Микола Миколайович Гришко. — К.: Наук. думка, 1995. — 121 с.

6. *Гродзинский А.М.* Проблемы интродукции растений в период научно-технической революции // Матер. науч. конф. "Новые



культури в народному господарстві і медицині" – К.: Наук. думка, 1976. – Ч. 1. – С. 3–6.

7. *Енциклопедія сучасної України*. – К.: Координат. бюро ЕСУ НАН України. – 2001. – Т. 1. – С. 229–300.

8. *Матеріали до вивчення культурної флори Північного Лісостепу України* // Вісн. прикл. ботаніки. – 1930. – № 3–4. – С. 104–114.

9. *Мороз П.А.* Аллелопатія в плодowych садах. – К.: Наук. думка, 1990. – 228 с.

10. *Писаренко Г.С., Білодід І.К., Гуменний Я.П.* Микола Миколайович Гришко. – К.: Наук. думка, 1977. – 56 с.

11. *Рахметов Д.Б.* Кормовые мальвы в агрофитоценозах Лесостепи Украины: интродукция, биология, сорта, возделывание. – К.: Фитосоциоцентр, 2000. – 288 с.

12. *Стратегія ботанических садов по охроне растений*. – М.: Россельхозакадемия, 1994. – 62 с.

13. *Черевченко Т.М., Рахметов Д.Б.* Роль ботаничних садів та дендропарків України у збереженні та вивченні біорізноманіття рослин // Матер. міжнар. наук. конф. "Відновлення порушених природних екосистем". – Донецьк: ТОВ "Либідь", 2002. – С. 420–431.

14. *Шайтан І.М.* Акліматизація рослин в СРСР. – К.: Вид-во АН УРСР, 1959. – 176 с.

СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ СЕЛЕКЦИОННЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ В НАЦИОНАЛЬНОМ БОТАНИЧЕСКОМ САДУ им. Н.Н. ГРИШКО НАН УКРАИНЫ

П.А. Мороз, Т.М. Черевченко, Д.Б. Рахметов

Национальный ботанический сад им. Н.Н. Гришко НАН Украины, Украина, г. Киев

Показана роль академика Н.Н. Гришко в развитии селекционных исследований в Национальном ботаническом саду НАН Украины. Приведены основные результаты и перспективы селекции цветочно-декоративных, пищевых и кормовых культур.

BECOMING AND DEVELOPMENT OF SELECTION RESEARCHES IN M.M. GRISHKO NATIONAL BOTANICAL GARDENS OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE

P.A. Moroz, T.M. Cherevchenko, D.B. Rakhmetov

M.M. Grishko National Botanical Gardens, National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine, Kyiv

The role of academician M.M. Grishko in development of selection researches in National Botanical Gardens of the National Academy of Sciences of Ukraine is shown. The basic results and prospects of selection of flower ornamental plants, food and forage crops are given.